

Впровадження інноваційних технологій кредитування

Досліджено зарубіжний досвід проведення операцій документарного кредитування та можливості їх широкого впровадження у практиці діяльності вітчизняних банків. Проведення банками цих операцій сприяє раціональному використанню кредитних ресурсів та пожевлению ділового середовища в країні.

Ключові слова: банк, документарне кредитування, кредитні ресурси, банківська гарантія.

В умовах реформування економіки України та становлення постіндустріального суспільства все більшого значення набуває впровадження інновацій в усі сфери господарської діяльності. Великою мірою це стосується і кредитної системи, зокрема її головної дієвої структури – банківської установи. Адже на сучасному етапі забезпечення ефективного функціонування банку в конкурентному середовищі є неможливим без впровадження інновацій. Причому нововведення повинні стосуватись усього спектра діяльності банку, зокрема і такої традиційної сфери, як кредитування. З цих позицій йдеться про впровадження в практику діяльності кредитних установ перспективних кредитних технологій, що сприятиме досягненню максимальної ефективності кредитної діяльності як для кредитора, так і для позичальника.

Дослідженню теорії та практики організації кредитних операцій банківськими установами в сучасних умовах становлення фінансово-кредитного ринку в Україні присвячені праці вітчизняних економістів як: В. Андрущенко, О. Васюренка, І. Гуцала, О. Дзюблюка, О. Євтуха, Б. Івасіва, В. Лагутіна, В. Міщенко, А. Мороза, М. Савлука, В. Сусіденка та ін.

Поряд з тим, у сучасній економічній літературі недостатньо уваги приділяється аналізу зарубіжного досвіду розвитку новітніх технологій кредитування, які пов'язані з мінімальною величиною витрат та мінімальним ризиком при їх проведенні. До таких операцій належать операції документарного кредитування, які поширені в практиці діяльності зарубіжних банків та поки що недостатньо впроваджуються вітчизняними банками.

Метою статті є дослідження економічного змісту операцій документарного кредитування, економічної доцільності їх широкого впровадження, на підставі зарубіжного досвіду їх проведення та національних особливостей потреб суб'єктів господарювання.

У сучасній економічній літературі, у т. ч. й у спеціальних навчальних посібниках, терміни «документарне кредитування», «документарні операції» зустрічаються рідко. Зокрема Л. Петрашко визначає документарні операції як операції, що «здійснюються на підставі документів, що підтверджують факт перевезення товару, його оцінку, страхівку і стан... До числа операцій, які базуються на угодах з клієнтурою, належать платежі по чеках і надання гарантій» [1, с. 180]. Отже, фактично йдеться про проведення банками операцій, які не вимагають ресурсів та передбачають їх проведення на підставі поданих клієнтом документів (контрактів, рахунків-фактур тощо) на платній основі.

Банківські установи, які проводять документарні операції, заробляють доходи, як правило, у формі комісійних, розмір яких обумовлений в угоді. Очевидним є

те, що розмір комісійних доходів від проведення документарних операцій є істотно меншим від процентних доходів за кредитними операціями. Проте для проведення останніх необхідні кредитні ресурси, за якими банк несе значні витрати, а для проведення документарних операцій ресурсів не потрібно взагалі. Тобто, проведення документарних операцій, зокрема документарного кредитування, приносить банку додаткові доходи, і при цьому банк не несе жодних витрат.

Специфіка документарного кредитування, порівняно з традиційною схемою кредитування, полягає в такому:

- в основі традиційного кредитування – виконання кредитором фінансових зобов'язань клієнта;
- в основі документарного кредитування – підтримка (страхування) фінансових та нефінансових зобов'язань клієнта.

Якщо за традиційного кредитування зобов'язання кредитора можуть бути виконані лише шляхом використання кредитних ресурсів, то за документарного – кредитні ресурси використовуються лише в разі невиконання клієнтом своїх зобов'язань перед третьою стороною. Тобто документарне кредитування передбачає виконання своїх зобов'язань кредитною установою без використання кредитних ресурсів. І лише у випадку, коли клієнт не в змозі виконати власних зобов'язань перед третьою стороною, банк-гарант проводить оплату за рахунок кредитних ресурсів. Тобто фактично йдеться про операції, які мають кредитний характер, однак здійснюються в більшості випадків без використання кредитних ресурсів, а тому вигідні як для кредитної установи, так і для її клієнта.

У зарубіжній економічній літературі [2; 3] «документарне кредитування» розглядають як безресурсну форму кредитування із застосуванням таких банківських інструментів, як банківські гарантії та документарні акредитиви. Ці послуги, які за своєю суттю мають кредитний характер, набули широкого застосування в міжнародній практиці здійснення фінансових операцій.

Слід зазначити, що банківські гарантії є відносно новим банківським продуктом і у світовій практиці функціонування форм фінансового посередництва. Спочатку вони з'явилися на американському внутрішньому ринку в середині 1960-х років, а в банківській практиці почали використовуватись у процесі проведення міжнародних операцій на початку 1970-х років. Це період, коли зростало багатство країн – виробників нафти (країн Близького Сходу). Володіючи великим багатством, ці країни уклали важливі контракти із західними фірмами для здійснення масштабних проектів, таких як удосконалення інфраструктури (доріг, летовищ, портів), соціальні, індустріальні, сільськогосподарські проекти, а також проекти щодо національної оборони. Саме за цих обставин виникли незалежні банківські гарантії, які використовувались при здійсненні платежів на першу вимогу.

Сьогодні (особливо за кордоном) розширилися сфера та обсяги застосування незалежних банківських гарантій. Так, більшість зарубіжних контрактів, що стосуються проведення крупних операцій, не здійснюються без підтримки гарантії. Слід підкреслити, що саме банківські гарантії все більше і більше використовуються в процесі укладення не тільки зовнішніх, а й внутрішніх контрактів. Зростання сфери використання банківських гарантій пояснюється тим, що вони можуть підтримати всі види операцій – як нефінансові (наприклад, контракт продажу, орендні договори, договори будівництва), так і фінансові (зокрема, отримання позик, участь у заходах з випуску облігацій, страхуванні та інших фінансових зобов'язаннях).

З плином часу обсяги банківських гарантій за кордоном постійно зростають. Так, загальна кількість зобов'язань банків у США 1981 р. за міжнародними

операціями становила 49 млрд. дол. США, а до 1985-го їх розмір збільшився до 105 млрд. дол. За даними Міжнародної торгової палати ця сума далі збільшилася до 250 млрд. дол. США в 1995 р. і 500 млрд. дол. в усьому світі [3].

Важливо зазначити, що сьогодні в рамках міжнародних програм фінансової допомоги країнам «третього світу» широко використовується механізм надання Світовим банком гарантій для реалізації значної кількості масштабних проєктів. Аналізуючи соціально-економічне значення гарантій Світового банку, потрібно виходити з того постулату, що «деякі з цих проєктів без гарантій всесвітнього банку просто не могли б бути реалізованими в силу занадто високих ризиків, зумовлених значною капіталомісткістю та великим терміном окупності інвестицій і високим рівнем невизначеності частки капіталовкладень у бідніших країнах, що розвиваються. Аналізуючи роль гарантій Міжнародного банку реконструкції та розвитку, необхідно особливо наголосити, що їх мета полягає в стимулюванні притоку інвестицій з приватного сектора, а не у витісненні їх. Гарантії Міжнародного банку реконструкції та розвитку вигідні як підприємцям, котрі здійснюють проєкт, так і урядам тих країн, де ці проєкти реалізуються. За наявності гарантій вітчизняний позичальник, як правило, має можливість мобілізувати кошти в значно більших обсягах і на вигідніших умовах, ніж ті, які міг би запропонувати ринок, якби позичальник претендував на кредит самостійно» [4, с. 139–144].

З метою уніфікації проведення гарантійних операцій на міжнародній арені та при укладенні зовнішньоекономічних контрактів Міжнародною торговою палатою видано «Уніфіковані правила ... для гарантій за першою вимогою» (редакція 1992 р.) [5]. Згідно з цими Правилами банківська гарантія – це письмове зобов'язання банку перед іншою установою, банком, організацією виплатити на першу їх вимогу визначену суму коштів. «Гарантія за своєю природою є самостійною угодою, незалежною від основного контракту чи тендера, на яких вона базується, тому гарант жодним чином не пов'язаний з цим контрактом чи тендером, не зважаючи на те, що посилання на них міститься у тексті гарантії» [5].

Слід зазначити, що у вітчизняному банківському законодавстві (Закон України «Про банки і банківську діяльність») операції «надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі» [6], віднесено також до кредитних операцій. Причому і в законодавчому визначенні банківського кредиту зазначається, що це «будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [6]. Тобто розгляд гарантійних операцій як різновиду технологій банківського кредитування є законодавчо обумовленим і передбачає можливість проведення цих операцій вітчизняними суб'єктами господарювання як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку товарів та інвестицій.

Виходячи з вищевикладеного вважаємо доцільним таке визначення банківських операцій документарного кредитування як послуги кредитного характеру, яка передбачає гарантування фінансових та нефінансових зобов'язань клієнта.

У вітчизняному законодавстві (Цивільному кодексі України) передбачено, що «за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником... У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредиторові грошову суму відповідно до умов

гарантії... Обов'язок гаранта перед кредитором обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію» (ст. 560–569). Таким чином, у разі невиконання принципалом своїх зобов'язань банківська установа (чи інший гарант) здійснює платіж відповідно до умов гарантії за рахунок кредитних ресурсів.

Слід зазначити, що в більшості випадків банківська гарантія не супроводжується виконанням банком гарантійних зобов'язань. Обумовлена в угоді послуга виконується належним чином, і гарантія погашається після закінчення терміну дії. При цьому банк-гарант згідно із затвердженими тарифами на банківські послуги за надання різноманітних форм та видів гарантій стягує плату: за авізування гарантії, за розгляд заявки на гарантію, за користування гарантією, за зміну умов гарантії, за продовження терміну дії гарантії тощо. Отже, не використовуючи кредитних ресурсів, банк, виконуючи такий вид послуг, заробляє доходи.

Згідно із вітчизняним законодавством використання банківських гарантій передбачає і така форма безготівкових розрахунків, як акредитив. У ст. 1093 Цивільного кодексу визначено, що «у разі розрахунків за акредитивом банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) – заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів або визначеної ним особи – бенефіціара... У разі відкриття непокритого акредитива банк-емітент гарантує оплату за акредитивом при тимчасовій відсутності коштів на рахунку платника за рахунок банківського кредиту» [7].

Використання механізму банківської гарантії передбачається і при проведенні банківських операцій авалювання векселів. Згідно з Постановою № 508 Правління НБУ від 16 грудня 2002 р. «аваліст – юридична або фізична особа, яка гарантує оплату векселя; авалювання – оформлення юридичною або фізичною особою авалю за векселем, тобто прийняття зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб у разі неоплати векселя платником у строк або якщо немає змоги одержати платіж за векселем у строк».

Таким чином, до операцій документарного кредитування можна віднести операції надання банківських гарантій, а також операції, які пов'язані з їх наданням, – акредитивну форму безготівкових розрахунків та авалювання векселів. Проведення вищенаведених операцій є вигідним для банківської установи, оскільки передбачає отримання комісійної винагороди лише за оформлення юридичних документів, що підтверджують гарантію банку за певних обставин, передбачених чинним законодавством. Використання ж банком своїх кредитних ресурсів при здійсненні вказаних операцій передбачене лише у виняткових випадках.

Слід зазначити, що незважаючи на очевидну економічну вигідність проведення операцій документарного кредитування, практичне їх впровадження в діяльності вітчизняних банків є вкрай обмеженим. Так, за даними НБУ у Львівській області, операції документарного кредитування в загальній сумі кредитної заборгованості банків області за станом на 1 січня 2001 р. становили лише 0,4%, на 1 січня 2002 р. – 1,4%, на аналогічну дату 2003 р. – 1,9%, 2004 р. – 2,7%, 2005 р. – 2,3%, 2006 р. – 3,4%, на 1 січня 2007 р. – 2,2% (табл. 1).

Матеріали таблиці 1 свідчать, що хоча і спостерігається динамічне зростання з року в рік обсягів документарних операцій (банківських гарантій, наданих клієнтам, іншим банкам; авалів, наданих за клієнтів, за банки; акредитивної форми розрахунків) в абсолютному виразі, проте в загальній сумі традиційних кредитних операцій їх частка є мізерною.

Аєі аі ³еа і дї ааааі і у аї єоі аї даді єо і і адоо³е ааі є³апуеєі є опоаі і ааі є Еуа³ау єі є, оєн. ади. *

І адо³а (са поаі і і а)	Адоаі д³, і аааі³ ааі єаі	І³адоадоааі³ аєоааєоєає	Аєоаі оє, і аааі³ ааі єаі	Опуі аі ааі єаі	Ааає³, і аааі³ ааі єаі	Адоаі д³, і аааі³ єє³о і оаі	Ааає³ са єє³о і о³а	І аі і єдєо³ аєоааєоєає	Опуі аі єє³о і оаі
01.01.01	-	-	-	-	-	2102	17973	2965	23040
01.01.02	2450	-	-	2450	-	5474	4863	2008	12345
01.01.03	3167	-	-	3167	-	16787	1474	7886	26147
01.01.04	6710	107	-	6817	-	41650	6158		54624
01.01.05	6403	-	-	6403	-	38609	18264		63276
01.01.06	1496	-	-	1496	-	55252	91567		148314
01.01.07	-	-	-	-	-	94761	68469		163230

* Нєєаааі і са са³оі єі є ааі єі є дадєоі д³аєуі і аі Оі даає³ і і у І АО о Еуа³апуе³е і аєапо³.

Очевидно, що, така ситуація пов'язана як з повільним впровадженням вітчизняними банками нових сучасних банківських продуктів кредитного характеру, так і з низьким рівнем поінформованості суб'єктів господарювання щодо зручності використання такої банківської послуги.

На наш погляд, поширення операцій документарного кредитування істотно впливатиме на пожвавлення ділового середовища в країні. Адже це сприятиме збільшенню кількості та обсягів укладення взаємовигідних контрактів між суб'єктами господарювання, зменшенню обсягів дебіторсько-кредиторської заборгованості тощо. Водночас, механізм документарного кредитування сприятиме впровадженню у виробництво новітніх технологій та нововведень, а отже, – і підвищенню якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Водночас, слід наголосити на тому, що проведення банками вищенаведених операцій пов'язане і з ризиками, головними серед яких є кредитний, документарний та операційний. Стратегія уникнення таких ризиків має базуватися на використанні додаткових умов і застережень, чіткому дотриманні Уніфікованих правил і умов укладених угод, а також на високому рівні організації роботи персоналу з документами. На нашу думку, для уникнення банками вказаних ризиків доцільно дотримуватися таких вимог, як:

- ретельне вивчення бізнес-проектів, представлених підприємствами, розрахунку техніко-економічного обґрунтування окупності пропонованого до гарантії заходу;
- оцінка фінансового стану клієнта (визначається на основі фінансової звітності клієнта, ознайомлення з рухом коштів по банківських рахунках);
- виявлення ділової репутації клієнта (тривалий час обслуговування в тому чи іншому банку, позитивна кредитна історія);
- ретельне юридичне оформлення вказаних операцій, особливо при використанні зовнішньоекономічних договорів (контрактів), відпрацювання захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів, які передбачають розрахунки в іноземній валюті;

- оформлення забезпечення, зокрема застави, у випадках використання гарантії платежу, поставки чи тендерної гарантії (йдеться про необхідність застереження в разі виникнення необхідності потреби проплати за рахунок кредитних ресурсів) тощо.

Дотримання банками вищезазначених вимог сприятиме зниженню ризиковості операцій документарного кредитування та сприятиме їх ширшому застосуванню в практиці діяльності вітчизняних банків.

Таким чином, розвиток і широке застосування в практиці діяльності вітчизняних банків операцій документарного кредитування сприятиме: раціональному використанню кредитних ресурсів банківських установ; поживавленню ділового середовища в країні (збільшенню можливостей укладення взаємовигідних контрактів); забезпеченню платіжної дисципліни між суб'єктами господарювання, поліпшенню їх фінансового становища, а отже, – оздоровленню економіки держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Петрашко Л. П. Валютні операції: навч. посібн. / Л. П. Петрашко. – К.: КНЕУ, 2001. – 204 с.
2. Compton E. The new world of commercial banking. – Lexington, 1995. – 211 p.
3. Stanford F. Bank guarantees in international trade. – N.Y.: Press., 1996. – 468 p.
4. Хорошковський В. І. Всесвітній банк: кредитні ресурси Міжнародного банку реконструкції і розвитку: Наукове видання / В. І. Хорошковський. – К.: Укр. Т-во «Інтелект нації», 1999. – 196 с.
5. Унифицированные правила Международной торговой палаты для гарантий по первому требованию 1992 года / Режим доступа : <http://kdb.dp.ua/doc/gav458.doc>.
6. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 7.12.2000 року, № 2121-III / Режим доступа : www.liga.kiev.ua.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. / Режим доступа : www.liga.kiev.ua.

Павлышин О. П. Внедрение инновационных технологий кредитования.

Исследованы зарубежный опыт проведения операций документарного кредитования и возможности их широкого внедрения в практике деятельности отечественных банков. Проведение банками операций способствует рациональному использованию кредитных ресурсов и улучшению деловой среды в стране.

Ключевые слова: банк, документарное кредитование, кредитные ресурсы, банковская гарантия.

Pavlyshyn O. P. Adoption of innovative technologies of crediting.

Foreign experience of documentary crediting practice and possibility of its realization in practice of national banks has been studied. Banking practice of its operations favors rational use of credit resources and reviving of business environment in the country.

Key words: bank, documentary crediting, credit resources, bank guarantee.

Надійшло 04.07.2008 р.